

Den oväntade kärleken

Om otrohet

AV VERONICA ABNERSSON OCH ANNA SOFIA LUNDGREN

För Maria kom det som en överraskning när hon, lyckligt gift, tjugosju år och tvåbarnsmamma, upptäckte att hon förälskat sig i en annan man, Axel. Trots att hon älskade sin make inledde hon ett förhållande med en kollega; ett förhållande som kom att vara i över två år. I hennes berättelse aktualiseras många dubbla känslor och frågor som hon inte vet svaret på, men som hon burit med sig och fortfarande står villrådlig inför. Om och om igen återkommer hon till vad hon kallar "moralen". Hon pendlar mellan en vilja att få inbegripas i "det moraliskt acceptabla", att hennes omgivning ska förstå och acceptera hennes handlande, och en nästan hatisk inställning gentemot denna moral och dess företrädare som hon tycker har gjort henne så illa. "*Man får inte det, och man får inte det (. . .) Vem har bestämt hur jag ska leva?*", säger hon med panik i rösten. Hennes personliga dilemma härrör ur denna paradox; att leva och förstå den allmänt accepterade ordning som omsluter hela hennes omgivning, och på samma gång känna sig oförmögen — ibland till och med ovillig — att efterleva kraven.

I de allra flestas föreställningar om vad kärlek är och vad den förväntas vara, är kravet på trohet centralt. Trohet i tvåsamheten är både eftersträvarsvärt och nödvändigt för

att upprätthålla bilden av ett fungerande förhållande. Det är en ideal konsekvens av idén om den äkta kärleken mellan två personer, även om de outtalade reglerna för hur och vem reglerna gäller har skiftat i tid, rum, mellan klasser och kön (se t.ex. Ambjörns-son 1978; Frykman & Löfgren 1979). Den kärlek — eller är det bara lust på kulturens bakgård — som på sätt och vis är denna trohets motsats och som i allmänhet brukar kallas otrohet, är ofta både nedtystad, förnekad och förtalad.

I den här artikeln har tre kvinnor fått ge sina perspektiv på otrohet. De förenas, trots att de varit med om vitt skilda saker, av att de alla har erfarenheter av förhållanden "vid sidan av". Alla menar också att de i negativ mening känt sig drabbade av det allmänna talet — det tal om trohet och otrohet som de själva också i någon mening reproducerar.

Förkroppsligade kärlekar

Det är ett inte ovanligt tema i litteraturen att kvinnors kärlek och sexualitet sammankopplas med ett uppvaknande och ett nyupptäckande av den fysiska kroppen. "Min kropp återuppstod ifrån de döda", låter t.ex. Simone de Beauvoir (1992) en av sina ro-

manfigurer säga som en förklaring till vad förälskelsen innebar för henne. På samma sätt använde sig informanterna av tematiken då de berättade om sina förälskelser *vid sidan av*.

Jag fick en *kropp* när jag träffade den här mannen! Han uppmuntrade mig första gången vi träffades och gav mig en komplimang: "Vad fin du är i dag!" Min man hade *aldrig* berömt mig så (. . .) Och *naturligtvis* kom den här andre mannen och sa: "Men *gud* vad fin du är!"

För Anita innebar otroheten att hon upptäckte sin kropp. Förhållandet med maken hade förlorat i betydelse, livet hade blivit allt mer slentrianmässigt. Då träffade hon Åke. Plötsligt blev kroppen viktig och hon började intressera sig för sitt utseende på ett sätt som hon inte gjort tidigare. Hon återfick kontakten med de fysiska känslor som så sakteliga tynat bort i äktenskapet. "*Jag fick en kropp!*", säger hon och man förstår att det har haft stor betydelse för henne. När hon talar om det hemliga förhållandet använder hon stora ord som "passion", "totalupplevelse" och "extas", och hon menar att den andre mannens beröringar väckte hennes kropp. Plötsligt kände hon en stolthet för sitt fysiska utseende och hon kom också att använda sig mer aktivt av det.

Maria talar på ett liknande sätt. Även om hon är noga med att poängtera att alla hennes förhållanden byggt på kärlek, talar hon på mycket skilda sätt om dem och det som kanske är mest slående är hur hon beskriver sin egen roll. "*När jag sitter här är jag som älskarinnan*", säger hon, "*och det är inte bara för att jag är här utan att min man vet om det, utan för att jag pratar och är så här!*" Med en gest betonar hon det just sagda.

Maria är en kvinna med tydligt kroppsspråk. Hon identifierar sig starkt med sin kropp, säger hon, utan den vore hon inte sig själv, men hennes medvetenhet om detta ter sig för lyssnaren paradoxal. Hon säger att

hon i första hand *är* en kropp, men i hennes tal verkar verbet *ha* passa bättre, för hon talar om kroppen som något som hon *har*, ett objekt utanför henne (jfr resonemang i Turner 1984; Shilling 1993).

När Maria var med Axel "var hon sig själv", säger hon. Då kunde hon bejaka det hon ansåg vara hennes "riktiga jag". I stunderna med honom var hon trygg och kunde föra befälet själv. För honom klädde hon upp sig, gjorde tokiga saker, och "bejakade [sin] kvinnlighet och sexualitet", på ett helt annat sätt än hon gjorde hemma. Kroppen framträdde tydligare och hon använde sig mycket medvetet av den. Hon menar att den gav henne mod. Återigen stöter man på en paradox, för i talet om hemlivet och maken använder hon i positiv bemärkelse ord och uttryck som "vardagsliv", "slippa klä upp sig", "naturligt", "ärligt" och "avdramatiserat". Hemma, säger hon, kunde hon vara lugn och ta det lugnt, trygg i sina uppgifter. Där var "lampan visserligen släckt" i sängkammaren, men man visste vad den andre önskade och vad man själv kunde få. Sex hemma kändes kravlöst och avspänt.

De beskrivningar Maria ger för att förmedla skillnaden förhållandena emellan, fokuserar alltså kroppens praktiker. Hon säger att hon till och med *gick* olika hemma och med Axel. Hemma slafsade hon runt, som hon säger — med Axel förkroppsligade hon det Andra. Hon pendlade mellan att känna sig "storbystad och vacker" och "lite sliten och med hängbröst". Inför båda beskrivningarna kunde hon känna att "detta är jag".

Det är intressant att notera hur de olika "kroppsligheter", eller olika kroppsliga scheman, som Maria pendlade mellan på sätt och vis kan ställas emot varandra. Man kan tycka att de förmedlar helt olika kroppsuppfattningar, eller uppfattningar om vad en vacker kropp är. I Marias ögon är de emellertid båda mycket kroppsbejakande. Hos

Axel fick hon det hon kallar "sin kvinnlighet" accepterad och uppmuntrad och hos honom använde hon kroppen som ett medel. Hemma däremot behövdes inga extravaganser. Hemma blev kroppen accepterad och omtyckt *därför att den var en del av henne*. Hennes man tyckte hon var vacker och tyckte att sexiga underkläder inte alls behövdes. Men att aldrig behöva klä upp sig och att aldrig behöva spela på någon kvinnlighet, fick henne också att sakna "den delen" av sig.

Av berättelserna framgår inte bara hur kroppen fått ny uppmärksamhet på grund av de förhållanden kvinnorna inlett. Man kan också se att de aktivt använder sig av kroppen i berättelserna om sina erfarenheter och de skilda bilderna av "vem man är" presenteras som olika kroppsformer, eller kroppsupplevelser. De "förbjudna" förhållandena kan inte alltid förklaras med hjälp av den allmänna logiken och kvinnorna omvandlar många gånger beskrivningarna till berättelser om kroppsliga sensationer.

Flertaliga förståelser

Anitas äktenskap tog en ände med förskräckelse den dag hennes man avslöjade hennes hemliga förhållande. Hon berättar om hur hon själv pendlar mellan en förståelse för hur det "borde" vara och en förståelse för hur hon faktiskt agerat, men säger att skulden och skammen aldrig funnits där. Otroheten förklaras som en nödvändighet, hon kunde helt enkelt inte stå emot, och hon menar att hon "förlorade förståndet". Uttrycket används för att förklara den oväntade kärleken, hur det kändes, men det förklarar också hur hon kunde göra detta förbjudna; hur hon kunde fokusera på sig själv och sina egna känslor, till synes utan att ta hänsyn till sin familj. Förlusten av förståndet används för att legitimera agerandet. Otroheten sätts

därmed i ett sammanhang där den blir begriplig, utan att behöva förkastas.

När kvinnorna talar om otrohet är de ofta tvetydiga, men det är en tvetydighet som de är väl medvetena om. När de talar om sig själva och de personliga erfarenheter de bär med sig, använder de många gånger "andra" att kontrastera mot. Det "andra" är ofta ganska luddiga kategorier som "samhället" eller "moralen", men det kan också gälla den egna nära bekantskapskretsen.

Det "tjeigång" som Maria umgås i är en sådan kategori som hon både försöker smälta in i, men också hela tiden ser sig nödd att ta avstånd ifrån. I detta gäng är otrohet "nått som man *alltid* pratar om", och Maria urskiljer i talet två motsatta ståndpunkter.

Jo, för dels är det ju det här med att 'ta för dig för faan'. 'Håll i gång mens du kan', liksom som om sex var nåt som var jätte viktigt och kul och som inga äktenskap skulle få begränsa, ha ha. Men... jag tror nog ändå att det där det är mycket tjejsnack egentligen, du vet sånt där tjemiddagssnack. Sånt som kommer fram framåt kvällen när det blivit lite för mycket och allt smågodis är slut och så! Det är mest snack, upplever i alla fall då jag det som, om du förstår. Det är som... lite coolt... lite stadsmässighet tror jag det är de försöker åstadkomma.

Emot dessa berättelser som kanske delvis kan förstås som en manifestation av kvinnlig gemenskap, en alternativ förståelse av de ordningar kvinnorna lever i, står berättelser av helt annan karaktär. Dessa blir tydliga när otrohet diskuteras *på allvar*, till exempel om man talar om människor som kvinnorna är bekanta med, eller känner till:

Jo, men det var ju det här med att så många kvinnor, eller tjejer är så fantastiskt försiktiga... De dömer ut otrohet som om det gällde livet, *deras* liv till och med. (...) Moraliserande så man *vill ju bara spy!* Och det är ju det... Att samtidigt som man själv är otrogen och *vet* att de snackar en massa skit när de är så in i helvete moraliska, så är det *det* man tar åt sig av. Det är som om man var nån jävla självplågare.

När kvinnorna pratar om otrohet använder de sig alltså huvudsakligen av två berättarstilar. Å ena sidan kan fenomenet användas för att demonstrera kvinnlig samhörighet. Otroheten används för att distansera sig från män, och kanske för att bevisa självständighet i förhållande till dem, genom objektivisering. Men å andra sidan, när samtalen snävas åt och man talar om nära vänner som varit otrogna, eller om bekanta "kvinnor som stjal andras karlar", som de säger, då blir det någonting annat. Detta är inget som är utmärkande bara för just det här speciella gänget. Informanterna hävdar att otrohet helt enkelt inte går att diskutera seriöst. Det blir antingen ytlig jargong, eller dödligt allvar med fördömanden som följd, menar de. Otron blir en främling, och talet om den måste bort, måste förpassas och ofarliggöras. Orden som talar om svek blir privata, men inte längre bara för dem med faktiska erfarenheter. Också väninnorna upplever otroheten som fenomen, och de känner sig hotade av det. I sina egna liv.

I sådana situationer där otrohet ändå kommit upp på samtalsordningen känner kvinnorna ett starkt utanförskap. Där finns en känsla av att på något sätt ha gjort fel, en känsla av att ha fallit utanför det normala. Detta gäller inte bara dem som själva varit otrogna, utan också dem som haft partners som varit det.

Kajsa hittade en kväll sin man i säng med sin bästa väninna. Hennes värld rasade samman på en sekund; hon tappade förtroendet för sin väninna och för sin man, och hennes familj splittrades. Men hon kände också ett stort mått av misslyckande. Hon kände att hon inte klarat av att uppfylla de krav hon menar att samhället ställer; hon hade inte lyckats hålla ihop det äktenskap och det familjeliv som hon länge arbetat hårt för, och hon kände sig underkänd som kvinna. Maken hade ju valt en annan och hans handling innebar ett totalt nederlag

för henne. Hennes syn på sig själv omkullkastades.

Flera av kvinnorna kan ändå, stående stadigt förankrade i två motsatta åsiktsriktningar, argumentera både för en uppluckring av tvåsamheten, och en konsolidering av densamma. Situationen är inte ovanlig och utgör egentligen inget problem för dem när de berättar. Alla är medvetna om att livet är komplicerat och de vet att allt inte kan förändras över en dag. De egna privata utopierna samsas med en stark förståelse för de hegemoniska berättelserna om tvåsamhet och trohet. De är ju situerade i dessa också, och de pendlar med elegans mellan iscensättningar av olika positioner. Kvinnorna talar i desperation om hur viktigt det kan vara för många människor att det blir accepterat att älska fler än en, och hur de själva många gånger önskat sig en sådan frihet. De kärlekar de tvingats hålla hemliga har i någon mening fått kvinnorna att känna sig halva. Maria säger att *"det är en så stor del av livet som jag aldrig kan dela, aldrig visa upp, aldrig få vara stolt och glad över"*. Hon känner sig berövad och menar att hon, i likhet med andra marginaliserade eller exkluderade grupper, har tvingats att förneka en stor del av sig själv.

Men kvinnorna oroar sig också — de känner en ängslan för vad som skulle ha kunnat hända och vad det skulle ha kunnat innebära för deras familjer. De säger att de vill vara goda förebilder för sina barn, vill att de ska växa upp i en "trygg normalitet". Samtidigt är de medvetna om att en förebild i denna bemärkelse motsäger deras tidigare utsagor om vad de önskar för värld åt sina barn. På ett självklart sätt arbetar kvinnorna i en sorts "dubbel rörelse"; samtidigt som de talar utifrån de kategorier som finns i dag, önskar de, bland annat för sina barns skull, ett öppnande och ett ifrågasättande av dessa kategoriers innehåll (jfr Butler 1993: 222).

Ömhet—Kärlek, 1989. Akryl 46×38, på vykort av Ulrica Hydman-Vallien.

Med känslor som huvudsaklig empiri

Även om kroppen framträtt som betydelsefull för kvinnorna handlar otrohetens huvudsakliga problematik om känslor; känslor som relaterar olika fenomen omkring dem och som är det som är betydelsebärande — det som smärtnar och förvirrar, men utan vilka deras agerande skulle förefalla betydelselöst och okomplicerat.

Att berätta det personliga är svårt. Ofta är det smärtsamt. Kvinnorna tvekar och tar om. Ett behov av att äntligen i anonymitetens säkerhet få tala av sig, paras med en känslighet för och en medvetenhet om omvärldens fördömanden. Intervjusituationerna har varit trygga. Vi har varit överens och kvinnorna har vetat att deras identiteter inte skulle komma att röjas.

Ändå är situationen emellanåt präglad av ambivalens. Meningarna nyanseras. Det får inte framstå som om de utnyttjat någon med vilje. Det är viktigt. De är noga med att poängtera att det hela tiden handlat om äkta känslor, ibland säger de att det handlat om kärlek — om kärlek till flera, kärlek på olika sätt. Det är där problemet ligger och det är i de ambivalenta känslorna de lokaliserar det svåra fenomen som de ibland kallar "moralen". "*Man ska ju älska i nöd och lust, och den man älskar, det ska vara en det*", säger Maria. Men detta har hon inte kunnat göra och en av de frågor hon ständigt ställer sig är varför hon inte kände sig enslare än hon "i moralens namn" borde ha gjort. Detta har varit hennes stötesten och är det i någon mening fortfarande.

Jag hade ju haft sex med en man som jag älskade och nu var jag på väg hem till min *egen* man som jag *också* älskade... Och det kändes inte konstigt! Det kändes inte sådär som man kan tänka sig att man borde känna sig, att man skulle skämmas eller så. Att man skulle känna sig kluven och inte veta vad man skulle göra (...). Och jag kan inte säga annat än att jag älskade två och att jag inte *inom* mig kände

någon självklar motsättning... Det jobbiga var nästan att jag *inte* gjorde det, för jag visste ju att man *borde*, att man *skulle*.

Berättelserna om otroheten tar ofta sin början i "vad som gjorts" — vem som sagt och gjort vad — men snart räcker beskrivningarna av händelseförloppen inte till och kvinnorna trevar efter ord som bättre förklarar. Ofta är det affektladdade ord, och ord som söker bearbeta de starka och blandade känslor som ämnet väcker.

Kanske kan man — och sannerligen brukar man — säga att otrohet är något av det värsta som kan hända ett parförhållande. Eftersom en människas civilstånd i vårt samhälle anses lika betydelsefullt som varje annan statusordning, internaliseras det och blir till en del av individernas personligheter — en del av deras själv. Jag blir *vi* och gemenskapen måste ständigt bekräftas (jfr Martinsson 1997). Varje handling som ifrågasätter detta "vi", ifrågasätter därför en stor del av de enskilda människornas alldeles privata självuppfattning. Svårigheter med att foga samman parternas förståelser skapar osäkerhet och även när det gäller problem som inte går så långt som till faktisk otrohet, kan tvåsamheten rymma känslor av både vantrivsel som klaustrofobi. Dessa känslor är också förbjudna och hålls ofta i schack och döljs, såväl för omvärlden som för parterna själva, av familjelivets rutiner, av demonstrativ passion, av de krav som svartsjuka ställer. Om känslorna ändå kommer upp till ytan, benämns, blir de livsfarliga, nästan fula, men ibland också befriande. När Kajsa berättar om den vrede som väcktes i henne "den där kvällen" för snart sex år sedan när hon avslöjade sin man, har hon svårt att hålla tillbaka ilskan:

Jag var så arg... så *arg*. Jag ville att de skulle dra åt helvete! Det gick inte fort nog att få ut dem ur huset. Jag slängde ut dem. Olles kläder slängde jag ut från balkongen. Ut med dem bara. Det var en

känsla som var helt *otrolig*! Nu fick de veta vilka löss de var. Jag såg dem ju inte som värdiga människor längre. Jag var *fruktansvärt* arg och besviken. Barnen hade jag inte en tanke på. Men sen kom det. Olle skulle aldrig få se dem igen. Aldrig prata med dem.

Kajsa använder sig till viss del av den diskurs som fördömer och hon säger att hennes första reaktion var att varken försöka förstå eller ens förklara det som hänt. Det handlade om svek, punkt slut, säger hon. Det var ett svek av ett löfte och ett svek mot hela hennes liv och person, men framför allt var det ett svek mot familjen. Ändå är hon medveten om att hennes förhållningssätt också har slagit tillbaka på henne själv och försatt henne i en roll som "övergiven" som hon inte riktigt vill finna sig i.

Synen på känslor som sociala konstruktioner kan uttröna de många sätt på vilka känslor ges mening och kraft, inte utifrån någon inneboende bestämning, utan från sin lokalisering i en kulturell kontext (Abu-Lughod & Lutz 1990). Hur känslor får sina betydelser i social interaktion är en fråga; hur det kommer sig att man känner vissa känslor över huvud taget, är en annan. Utgångspunkten är i båda fallen att känslor inte är enbart essentiella enheter, utan något som skapas, som *blir* snarare än *är*. Och de *blir* till i det sociala, i det kulturella.

Att på så vis tala om känslor som diskurs, eller som text, kan i förstone tyckas vara en själv motsägelse. Vi tänker gärna på känslor som det allra mest innersta, som något vi känner i kroppen — vår egen privata kropp — och som kommer sig av våra egna privata erfarenheter. Men ett utvidgat textbegrepp innefattar också fysiska känslor och rörelser. Känslorna befrias då från en förståelse som mer naturgivna än konstruerade, utan att för den sakens skull förlora i betydelse. Bourdieu talar om "body hexis" — kroppsrörelser och förkroppsligade känslor — vilka är inlärda, och talar både inåt och utåt, både

reflekterar och reproducerar de sociala relationer som omger och konstituerar dem (Bourdieu 1977:87).

Trots att berättelser som Marias, Anitas och Kajsas är djupt personliga och mycket unika, är de samtidigt kollektiva. *Samtidigt* existerar det privata och det allmänna, och de existerar utan klara skiljelinjer. Många gånger är de åtskilda, men ibland också tydligt sammanflätade. Vad som erfars på en ontologisk nivå kan förmedlas, kan skapa igenkännande hos andra, och denna förbindelse är anledningen till det privat upplevdas betydelse för epistemologisk reflektion, och för kommunikation. När kvinnorna talar om sig själva och sina privata erfarenheter talar de också om ett mer allmänt "Henne" och berättelserna om Henne talar oundvikligen om något mer; de talar om de ordningar inom vilka vi lever, och de talar om de känslor vi alla i någon mening kan förstå. Dessutom, och kanske framför allt, bekräftar kvinnornas berättelser, trots att de är starkt samhällskritiska, just detta samhälles självklarhet och makt. Berättelserna är alltid knutna till de normativa talen om otrohet, vare sig de instämmer eller nyanserar bilden. Trohetsidealet är alltså alltid närvarande, vare sig det ses som positivt och eftersträvänsvärt, eller negativt och begränsande. Även om kvinnorna tar avstånd ifrån den fasta och ofta fördömande talet om otrohet, är det just *det* som reproduceras. Sina egna erfarenheter framställer de som undantag från normen.

Men talet om otroheten återskapar inte bara sig självt. I kvinnornas funderingar synliggörs också deras egna självbilder. Man talar om äktenskapet som en moralomgärdad institution och om förpliktelser gentemot man och barn. Kvinnornas otrohet väcker ofta känslor av misslyckanden i de här frågorna — känslor som får konsekvenser för hur de ser på sig själva som individer, kvinnor, hustrur och mödrar.

Litteratur

- Abu-Lughod, Lila & Lutz, Catherine A, 1990. *Language and the Politics of Emotion*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ambjörnsson, Ronny, 1978. *Familjeporträtt. Essäer om familjen, kvinnan, barnet och historien*. Stockholm: Gidlunds.
- Beauvoir, Simone de, 1993. *Mandarinerna*. Stockholm: Norstedts.
- Bourdieu, Pierre, 1977. *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Butler, Judith, 1993. *Bodies that Matter. On the Discursive Limits of "Sex"*. New York: Routledge.
- Frykman, Jonas & Löfgren, Orvar, 1979. *Den kulturellade människan*. Malmö: Gleerups.
- Martinsson, Lena, 1997. *Gemensamma liv: om kön, kärlek och längtan*. Stockholm: Carlssons.
- Shilling, Chris, 1993. *The Body and Social Theory*. London: Sage Publications.

Turner, Bryan S., 1984. *The Body and Society*. Oxford: Basil Blackwell.

Summary

The Unpredictable Love

Adultery is not easy to discuss. Women with experience of adultery often, when they are to talk about it, see a necessity to compare their experiences with what they mean is the dominant view on the phenomenon. Important themes that came up during the interviews dealt with a felt disagreement of the "institutionalized" or "common" morality, the embodiment of feelings, and the discursive practice of adultery. The women call the often condemned view of adultery into question, but they also reproduce this view and let it inform both their experiences and the way in which they look upon themselves as individuals, women, wives and mothers.